USE OF ICT IN COLLEGE LIBRARIES OF GUJARAT STATE : A STUDY

ગુજરાત રાજયના કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT નો ઉપયોગ : એક અભ્યાસ

સંશોધન દરખાસ્ત

(પીએચ.ડી.ની ઉપાધી માટે)

સંશોધક

ભરતકુમાર બી.રામાણી

(B.L.I.Sc.,M.L.I.Sc., M.Phil.)

લાઈબ્રેરીયનઃ શ્રી જુનાગઢ કેળવણી મંડળ, બી.એડ્.કોલેજ જુનાગઢ

ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન ભવન,

સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી,

રાજકોટ.

:: અનુક્રમણિકા ::

ક્રમ	શિર્ષક	પાના નંબર
૧	પૂર્વભૂમિકા	1
૨	સમસ્યાકથન	1
૩	સંશોધનમાં સમાવિષ્ટ શબ્દોની વ્યવહારુ વ્યાખ્યા ૩.૧ ICT ૩.૨ કોલેજ ૩.૩ કોલેજ ગ્રંથાલય ૩.૪ ગુજરાત રાજય	1
૪	સંદર્ભ સાહિત્ય સમીક્ષા	2
૫.	સંશોધનું મહત્ત્વ	3
૬.	અભ્યાસના હેતુઓ	3
૭.	સંશોધનના પ્રશ્નો	4
૮.	સંશોધનનો વ્યાપ અને નમૂનો	4
૯.	સંશોધન પ્રકાર અને પદ્ધતિ	4
૧૦.	ઉપકરણ સંરચના અને પૃથક્કરણ	5
૧૦	પ્રકરણની રૂપરેખા	5
૧૧	સંદર્ભસૂચિ	6

ગુજરાત રાજયના કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT નો ઉપયોગ : અક અભ્યાસ

(૧) પૂર્વભૂમિકાઃ

આજના ઝડપી યુગમાં જ્ઞાનપ્રાપ્તિ પણ ઝડપથી થાય તો તે સાર્થક બને છે. જેથી જ્ઞાનપ્રાપ્તિનાં સંગ્રહસ્થાનોમાં આજ અદ્યતન ટેક્નોલોજીનો ઉપયોગ થવા લાગ્યો છે. આ ટેક્નોલોજીનાં ઉપયોગથી માહિતી એકત્રીકરણ, વ્યવસ્થિતકરણ, પુનઃપ્રાપ્તિ તથા પ્રસારણ ઝડપી અને ચોક્કસાઈથી થાય છે. વર્તમાન સમયમાં ICT એ માનવજીવનનાં તમામ ક્ષેત્રને પ્રભાવિત કરે છે. ICT ના માધ્યમથી ઝડપથી માહિતીની પ્રાપ્તિ, પ્રક્રિયાકરણ, સંગ્રહ, આદાન–પ્રદાન અને પુનઃપ્રાપ્તિ ઝડપથી કરીએ છીએ. માહિતી ટેક્નોલોજીમાં ઈલેકટ્રોનિક ટેક્નોલોજી, કમ્પ્યૂટર ટેક્નોલોજી, મોબાઈલ ટેક્નોલોજી, સંચાર ટેક્નોલોજી વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

માહિતી ટેક્નોલોજીના ક્ષેત્રમાં થયેલ સતત વિકાસનાં પરિણામ સ્વરૂપે તેમજ માહિતી વિસ્ફોટના કારણે આજે ડિજિટલ લાઈબ્રેરીઓ અસ્તિત્વમાં આવી રહી છે. ડીજીટલ લાઈબ્રેરીનો હેતુ નિષ્ણાતોએ અલગ–અલગ શબ્દ પ્રયોગ કર્યો છે જેવા કે ઈ–લાઈબ્રેરી, ઓનલાઈન લાઈબ્રેરી, બહુભાષી ગ્રંથાલય, દીવાર રહિત લાઈબ્રેરી, કમ્પ્યૂટરાઈઝ લાઈબ્રેરી વગેરે...આમ, ડીજીટલ લાઈબ્રેરી દ્વારા વિદ્યાર્થી અને અધ્યાપક માહિતી પ્રાપ્ત કરવામાં ઝડપની સાથે સાથે વધુ સુગમતા અને સહેલાઈથી મેળવી શકે છે અને તેના અભ્યાસનું કાર્ય ઝડપથી આગળ ધપાવી શકે છે.

આમ, કોલેજ લાઈબ્રેરીમાં **ICT** ના ઉપયોગથી કાર્યો અને સેવાઓમાં મુશ્કેલીઓ અને નિરાકરણ તેમજ લાભો અને અસર વગેરેનો વિગતે અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

(૨) સમસ્યા કથનઃ

ગુજરાત રાજયના કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં
ICT નો ઉપયોગ : અક અભ્યાસ

(૩) સંશોધનમાં સમાવિષ્ટ શબ્દોની વ્યવહારૂ વ્યાખ્યાઃ

૧. ICT એટલે (Information Communication Technology)

ICT એટલે માહિતીને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ મોકલવા માટે જે ઈલેકટ્રોનિક સાધનોનો ઉપયોગ થાય છે તે સાધનોને ICT કહેવામાં આવે છે. જેમાં તમામ પ્રકારનાં ઈલેકટ્રોનીક હાર્ડવરો તથા સોફટવેરો.

૨. કોલેજ :

કોલેજ એક શૈક્ષણિક સંસ્થા છે જેમાં વિદ્યાર્થીએ ધો.૧ર પાસ કરી ગ્રેજયુએટ અને પોસ્ટ ગ્રેજયુએટ નો અભ્યાસ કરવા માટે આવે છે. જે તે વિષયનું ઉચ્ચ શિક્ષણની શરૂઆત કરે છે. તેઓ શિક્ષણ સાથે સર્વાંગી વિકાસ થાય તે રીતનું ઘડતર કરવામાં આવે છે.

૩. કોલેજ ગ્રંથાલયઃ

કોલેજના ગ્રંથાલય કોલેજ સાથે સંલગ્ન હોય છે તેના ઉપયોગ કરતા વિદ્યાર્થી, અધ્યાપક અને અન્ય સ્ટાફ હોય છે.

૪. ગુજરાત રાજયઃ

ગુજરાત રાજય ભારતના ઉતર પૂર્વમાં આવેલું એક રાજય છે.તેના કુલ ૩૩ જિલ્લામાં વિભાજીત થયેલ છે. તેના ચાર વિભાગ સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, ઉતર ગુજરાત, મધ્ય ગુજરાત અને દક્ષિણ ગુજરાતનો સમાવેશ થાય છે.

(૪) સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષાઃ

નીચે આપેલ પીએચ.ડી. થીસીસની વિગતવાર સમીક્ષા કરી તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે .

૧. વ્યાસ, હીમજાબેન જે : ગુજરાત રાજયના વિશ્વવિદ્યાલયોના સંલગ્ન મહિલા વિદ્યાલયોનાં ગ્રંથાલયોનો વિકાસાત્મક અભ્યાસ, ર૦૦૬

ર. દવે, મુગીનાબેન એ : ઈ–રીસોર્સનું સંચાલન અને ડીગ્રી એન્જીનીયરીંગ કોલેજની લાઈબ્રેરીના સંદર્ભમાં ગુજરાત રાજયનો અભ્યાસ, ર૦૧પ

૩. પટેલ, યોગેશ, એસ : ઉતર ગુજરાત યુનિ.ગ્રંથાલયોમાં કમ્પ્યૂટીકરણ પદ્ધતિનો એક અભ્યાસ. ર૦૦૩.

૪. પંડયા, વૈશાલી સી : ઉતર ગુજાત યુનિ. પાટણ સંલગ્ન કોલેજ લાઈબ્રેરીનો સર્વગ્રાહી અભ્યાસ. ર૦૦૮

૫. પટેલ, ઘનશ્યામ જી :પાટણ યુનિ. સંલગ્ન કોલેજોની લાઈબ્રેરીમાં ICT નો ઉપયોગ. ૨૦૧૩.

૬. ચાવડા, અશ્વિન જે : ગુજરાત રાજય એગ્રીકલ્ચર યુનિ. લાઈબ્રેરીની આધુનીકરણની યોજના એક અભ્યાસ. ૨૦૧૧.

૭. અન્નપૂર્ણા, એસ.(૨૦૧૩), સ્ત્રી રોજગારક્ષેત્રે ICT ની અસર.

(૫) સંશોધનની જરૂરીયાત અને મહત્વઃ

અંતે તો કોલેજ લાઈબ્રેરીનો મુખ્ય હેતુ તો વિદ્યાર્થી અને અધ્યાપકોને લાઈબ્રેરીમાંથી પૂરતી, ઝડપથી અને ચોક્કસાઈપૂર્વક માહિતી યોગ્ય સમયમર્યાદામાં પુરી પાડવાનો છે. અને તે માટે અદ્યતન ટેક્નોલોજીનો ઉપયોગ લાઈબ્રેરીમાં કરવો અનિવાર્ય થઈ જાય છે. ઉપરાંત વિદ્યાર્થીને લાઈબ્રેરીઓની સેવાઓથી સંતોષ મળશે તો ખરા અર્થમાં લાઈબ્રેરીની જરૂરીયાત સમજાશે. આજનો વિદ્યાર્થી ફકત પુસ્તક પ્રાપ્તિ સુધી મર્યાદિત નથી. પરંતુ લાઈબ્રેરીમાં અભ્યાસને લગતી સર્વગ્રાહી માહિતી એ ઝડપથી અને અધિકૃત પ્રાપ્ત થાય છે તે જોવાનો છે. માહિતી ઝડપથી અને ચોકકસાઈ પૂર્વક મેળવવા માટે આજે **ICT** નો ઉપયોગ દિન–પ્રતિદિન વધતો જાય છે. તેથી લાઈબ્રેરી સ્ત્રોતો, સેવાઓ અને કાર્યોમાં ડીઝીટલ ટેક્નોલોજીનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી બની ગયો છે. તેથી જ આ સંશોધનને આધુનિકરણ ઉપર સવિશેષ ભાર મુકવામાં આવ્યો છે. તેમજ ભવિષ્યમાં કેવી ટેક્નોલોજીના ઉપયોગથી લાઈબ્રેરીમાં પરિવર્તન આવશે તેનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે. ઉપરાંત ડિજીટલ લાઈબ્રેરી બનાવવા માટે ઉદ્દભવતી સમસ્યા કે કારણોનો પણ અભ્યાસ કરવામાં આવશે. જેથી તે કારણોને ભવિષ્યને દૂર કરવા માટે પ્રયત્નો કરી શકાય. આમ, આ સંશોધન લાઈબ્રેરી વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલા લોકોને સવિશેષ ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક બનશે.

(૬) સંશોધનના હેતુઓઃ

૧. ગુજરાત રાજયના કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના ઉપયોગનો અભ્યાસ કરવો.

૨. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના આધારે થતા કાર્યોનો અભ્યાસ કરવો.

૩. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના આધારે અપાતો સેવાઓના અભ્યાસ કરવો.

૪. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના સાધનો વસાવવા મળતો નાણાકોય મદદનો અભ્યાસ કરવો.

૫. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ઉપયોગ થતા સોફ્ટવરનો અભ્યાસ કરવો.

૬. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના સાધનોનો ઉપયોગ કરતો વખત ઉદ્દભવતી

સમસ્યાઓનો અભ્યાસ કરવો.

૭. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ગથપાલનો લાયકાતના આધાર ICT ના ઉપયોગનો અભ્યાસ કરવો.

૮. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ગથપાલના અનભવના આધાર ICT ના ઉપયોગનો અભ્યાસ કરવો.

૯ કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં સચાલનના પકારના આધાર ICT ના ઉપયોગનો અભ્યાસ કરવો.

૧૦. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં વિસ્તારના આધાર ICT ના ઉપયોગનો અભ્યાસ કરવો.

(૮) સંશોધનના પ્રશ્નોઃ

૧. ગુજરાત રાજયના કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT નો ઉપયોગ થતો હશ ક કમ ?

૨. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના આધારે કાર્યો થતા હશ ક કમ ?

૩. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના આધારે સેવાઓ અપાતો હશ ક કમ ?

૪. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના સાધનો વસાવવા નાણાકોય મદદ થતો હશ ક કમ ?

૫. કોલેજ ગ્રંથાલયોમા સોફ્ટવરનાં ઉપયોગ થતો હશ ક કમ ?

૬. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ICT ના સાધનોનો ઉપયોગ કરતો વખત સમસ્યાઓ ઉદ્ભવતી હશ ક કમ ?

૭ કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ગથપાલનો લાયકાતના આધાર ICT ના ઉપયોગમા કોઈ તફાવત હશ ક કમ ?

૮. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં ગથપાલના અનભવના આધાર ICT ના ઉપયોગમા કોઈ તફાવત હશ ક કમ ?

૯. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં સચાલનના પકારના આધાર ICT ના ઉપયોગમા કોઈ તફાવત હશ ક કમ ?

૧૦. કોલેજ ગ્રંથાલયોમાં વિસ્તારના આધાર ICT ના ઉપયોગમા કોઈ તફાવત હશ ક કમ ?

(૯) સંશોધનનો વ્યાપ અને નમૂનોઃ

ગુજરાત રાજયમાં આવેલી સરકારી યુનિવર્સિટી સાથે સંલગ્ન કોલેજો એ વ્યાપવિશ્વ તરીકે રહેશે. નમૂના તરીકે દરેક યુનિવર્સિટીમાંથી યોગ્ય પ્રતિનિધિત્વ જળવાય તે રીતે કોલેજોની લાઈબ્રેરીને નમૂના તરીકે પસંદ કરવામાં આવશે.

(૧૦) સંશોધન પ્રકાર અને પદ્ધતિઃ

અહીં વર્ણનાત્મક સંશોધન પદ્ધતિની એક સર્વેક્ષણ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે જે અભ્યાસ વર્ણનાત્મક પ્રકારનું રહેશે.

(૧૧) ઉપકરણ સંરચના અને પૃથક્કરણઃ

યોગ્ય પ્રશ્નાવલી ધ્વારા માહિતીનું એકત્રીકરણ કરવામાં આવશે અને પ્રાપ્ત માહિતીનું ગુણાત્મક રીતે પૃથકકરણ કરવામાં આવશે. અને તેના આધારે તારણો કાઢવામાં આવશે.

(૧૨) પ્રકરણની રૂપરેખાઃ

(૧) **પ્રકરણઃ૧ સમસ્યા કથન એને શબ્દોની વ્યાખ્યાઃ**

પ્રથમ પ્રકરણ અહિં પ્રસ્તાવનાનું હશે. જેમાં સંશોધક વિષય પરિચય પર પ્રકાશ પાડશે. સાથે આ પ્રકરણમાં અભ્યાસ માટેનો પ્રસ્તાવ રજુ કરવો, સમસયનું નિવેદન રજૂ કરવું અને તેનું સૈદ્ધાંતિક વિશ્લેષણ કરવું વગેરે ઉપરાંત પ્રસ્તુત અભ્યાસના હેતુઓ, ઉત્કલ્પનાઓ, કાર્યક્ષેત્ર અને મર્યાદાઓ, સંશોધન પદ્ધતિ, પ્રકરણોની માહિતી વગેરેનો અહિં સમાવેશ કરવામાં આવશે.

(૨) **પ્રકરણઃ૨ સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષાઃ**

આ પ્રકરણમાં ઉપયોગકર્તાને લગતાં પૂર્વે થયેલા સંશોધનોની સમીક્ષા કરવામાં આવશે. તેમાં ભારતમાં થયેલા સંશોધનોમાંથી કેટલાંક સુસંગત સંશોધનોની સમીક્ષા કરી પ્રસ્તુત સંશોધનની વિશેષતા દર્શાવવામાં આવશે. આ પ્રકરણમાં સંબંધિત સાહિત્યની સમીક્ષા કરવામાં આવશે. સંબંધિત સાહિત્યનું અન્ય સંશોધનમાં શું વિષ્લેષણ છે ? તેના પર પ્રકાશ પાડવામાં આવશે. અન્ય લેખક, સંશોધક, સાયન્ટીસ્ટ, એક્ષપર્ટનું આ વિષયમાં શું અર્થઘટન છે ? તેની અહિં સમીક્ષા કરવામાં આવશે.

(૩) **પ્રકરણઃ૩ સંશોધનની આધારશિલા અને સંશોધન યોજનાઃ**

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં વિષયનો ઉદગમ, વ્યાપવિશ્વ, નમૂના પસંદગી, માહિતી પ્રાપ્તિની પ્રવિધિ તથા માહિતીના વિશ્લેષણની પ્રયુકિતઓ દર્શાવવામાં આવશે.

(૪) **પ્રકરણઃ૪ અભ્યાસ માટેના ઉપકરણની રચનાઃ**

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં ઉપકરણ તરીકે સ્વરચિત પ્રશ્નાવલિનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

(૫) **પ્રકરણઃ૫ માહિતીનું વિશ્લેષણ અને અર્થઘટનઃ**

પ્રશ્નાવલિના આધારે કોલેજ ગ્રંથાલયો પાસેથી મેળવેલ માહિતીનું વર્ગીકરણ કરી તેના આધારે પૃથકકરણ અને અર્થઘટન કરવામાં આવશે.

(૬) **પ્રકરણઃ૬ સારાંશ, તારણો અને ભલામણોઃ**

પ્રસ્તુત પ્રકરણમાં સંશોધન પ્રક્રિયાનો સારાંશ, સંશોધનના તારણો તથા ભાવિ સંશોધનો અંગે ભલામણો કરવામાં આવશે.

સંદર્ભ (REFERENCE)

૧. ઉચાટ, ડી.એ : શિક્ષણ અને સામાજિક વિજ્ઞાનમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર, ૨૦૦૯.

૨. દેસાઈ, હ.ગુ:સંશોધન પદ્ધતિઓ અને પ્રવિધિઓ, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ,૨૦૦૭.

૩. ઉચાટ, ડી.એ : શૈક્ષણિક સંશોધન સારાંશો, શિક્ષણશાસ્ત્ર ભવન, સૌ. યુનિ, રાજકોટ,૨૦૦૦

૪. પટેલ, ડો.સોમાભાઈ એ : સંશોધન સુધા, ગણપત યુનિ., મહેસાણા,૨૦૦૭

૫. બોરા, મુકેશ અને અન્ય : ગ્રંથાલય અને માહિતી વિજ્ઞાન, અરીહંત પ્રકાશન, દિલ્હી, ૨૦૧૫

૬. પ્રજાપતિ, મણીભાઈ એમ :૨૧ મી સદીનાં ગ્રંથાયલયો, પાટણ,૨૦૦૩

૭. શર્મા, મુકેશ એન : ડીજીટલ ગ્રંથાલયોનો વિકાસ, ઈએસ.ઈ.એસ.પ્રકાશન, દિલ્હી, ૨૦૧૨

૮. ઈનફલીબનેટ અને ગુજરાતની વિવિધ યુનિવર્સિટીની વેબસાઈટો.

૯. Balkrishnan, Shyama (2000),"Networking and the Future of Libraries.",New Delhi: Ess Ess Publication.

૧૦. Giriraj Kumar (1986), "Library Development in India." New Delhi: Vikas.

૧૧. Devrajan, G. (2002),"Reserch in Library and Information Science." New Delhi: Ess Ess Publication.

૧૨. Chopra, Y.L. and Chopra Mamta (2001) "Challenges before library and Information Science. ", New Delhi: Ess Ess Publication.